

Särskild undersökning

Gravar och boplatslämningar

Bronsålder-Äldre järnålder

RAÄ 106, Jäder 2:14, Lunda socken, Nyköpings kommun,
Södermanlands län

Kristina Bäck

Särskild undersökning

Gravar och boplatslämningar

Bronsålder - Äldre järnålder

RAÄ 106, Jäder 2:14, Lunda socken, Nyköpings kommun,
Södermanlands län

Kristina Bäck

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2003:13

© 2003 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@kuf.dll.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg och Patrik Gustafsson.
Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.
Kart- och ritmaterial: Kristina Bäck
Omslagsbild: Södermanlands län. Undersökningsområdets geografiska läge
markerat med röd punkt.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 97.0350

Nyköping 2003

ISSN 1402-9650

Innehåll

Utgångspunkt 4

Tidigare undersökningar

Syfte och metod 4

Syfte

Metod

Naturvetenskapliga analyser

Landskap 7

Natur

Kultur

Förhistoriska lämningar

Historiska lämningar

Resultat 9

Inledning

Gravar

Stensamlingar, möjliga gravar eller röjningsrösen

Boplatzanläggningar

Dateringar

Osteologi

Avslutande diskussion och tolkning 18

Gravar

Boplatzanläggningar

Sammanfattning 20

Hänvisningar 20

Källor

Litteratur

Administrativa uppgifter 21

Bilagor 22

1. Planritning över undersökningsområdet

2. Plan- och profilritningar, A1

3. Plan- och profilritningar, A2

4. Plan- och profilritningar, A3

5. Plan- och profilritningar, A28

6. Anläggningstabell gravfält

7. Anläggningstabell boplatzanläggningar

8. Fyndtabell

9. Osteologisk rapport

Utgångspunkt

Den arkeologiska enheten vid Sörmlands museum har under fem veckor sommaren 1995 utfört en särskild undersökning av RAÄ106, vid Lilla Harvetorp, Jäder 2:14, Lunda socken, Nyköpings kommun i Södermanlands län. Den särskilda undersökningen utfördes med anledning av den planerade utbyggnaden av väg E4 till motorväg mellan Gammelsta och Nyköping.

Vägverket, Region Mälardalen ansvarade för kostnaden och beslut i ärendet var fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kapitlet 13 § i Lagen (1988:950) om kulturminnen mm. (lst dnr: 220-138-95).

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Håkan Hylén. I fältarbetet deltog även Patrik Gustafsson, Anna Lagerstedt, Anna Kjellström, Ola Matthing, Carl Nathansson och Johan Pethrus.

Rapportarbetet påbörjades i anslutning till att fältarbetet avslutades men har inte kunnat slutföras helt förrän vid årsskiftet år 2002- 2003. Med anledning av det ovanstående har förutsättningarna för rapportarbetet förändrats. Tolkningen av det arkeologiska materialet har gjorts utifrån upprättad fältdokumentation och det registrerade fyndmaterialet, samt i samråd med Patrik Gustafsson som deltog i fältarbetet år 1995. Ansvarig för omtolkning av materialet och färdigställande av rapporten har varit Kristina Bäck.

Tidigare undersökningar

År 1993 utförde Riksantikvarieämbetet en särskild utredning inför utbyggnaden av E4 till motorväg mellan Gammelsta och Nyköping. Flera fasta fornlämningar berördes längs sträckan av den planerade utbyggnaden, bland annat två sedan tidigare kända gravgrupper RAÄ106 och RAÄ107. De registrerade fornlämningarna var belägna vid Lilla Harvetorp sydost om gården Harvetorp. Vid Riksantikvarieämbetets utredning framkom ytterligare möjliga stensättningar i anslutning till de sedan tidigare registrerade fasta fornlämningarna. Sammanlagt noterades elva stensättningar och ett röse. I utredningen konstaterades att inte alla gravar skulle komma att beröras av det planerade vägbygget. Inga boplatslämningar påträffades vid utredningen inom det aktuella området (Jakobsson 1993).

I april år 1995 utförde den arkeologiska enheten vid Sörmlands museum en arkeologisk förundersökning inom RAÄ106, vilken var den fornlämning som skulle komma att beröras av det planerade arbetsföretaget. Inom ramen för förundersökningen avgränsades även de delar som inte skulle beröras

av exploateringen (RAÄ106 och RAÄ107). Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att avgränsa och bedöma fornlämningens omfattning och karaktär inom exploateringsområdet. Resultaten av den arkeologiska förundersökningen skulle även utgöra ett underlag för en beräkning av villkor, omfattning och kostnad för en eventuell särskild undersökning.

Efter besiktning av undersökningsområdet grävdes ett tiotal sökschakt med hjälp av grävmaskin. Sammanlagt konstaterades sjutton anläggningar varav åtta bedömdes som gravar i form av runda och orgelbundna stensättningar. Flertalet av gravarna var uppbyggda kring ett mittblock. De övriga anläggningarna utgjordes av stensamlingar (möjliga gravar) samt ett stolphål och en anläggning som inte närmare kunde bestämmas till sin funktion. Utifrån gravarnas yttre form och karaktär, daterades gravfältet preliminärt till yngre bronsålder-äldre järnålder (Hylén 1995).

Syfte och metod

Syfte

Den sedan tidigare uppsatta målsättningen och de frågeställningar som sattes upp inför den särskilda undersökningen år 1995 har på grund av avståndet i tid mellan själva undersökningen och rapportarbetet, samt med anledning av personalomsättning fått modifierats. Någon fördjupad diskussion angående gravmaterialet utifrån skilda teoretiska perspektiv, har därför inte låtit sig göras inom ramen av föreliggande rapport.

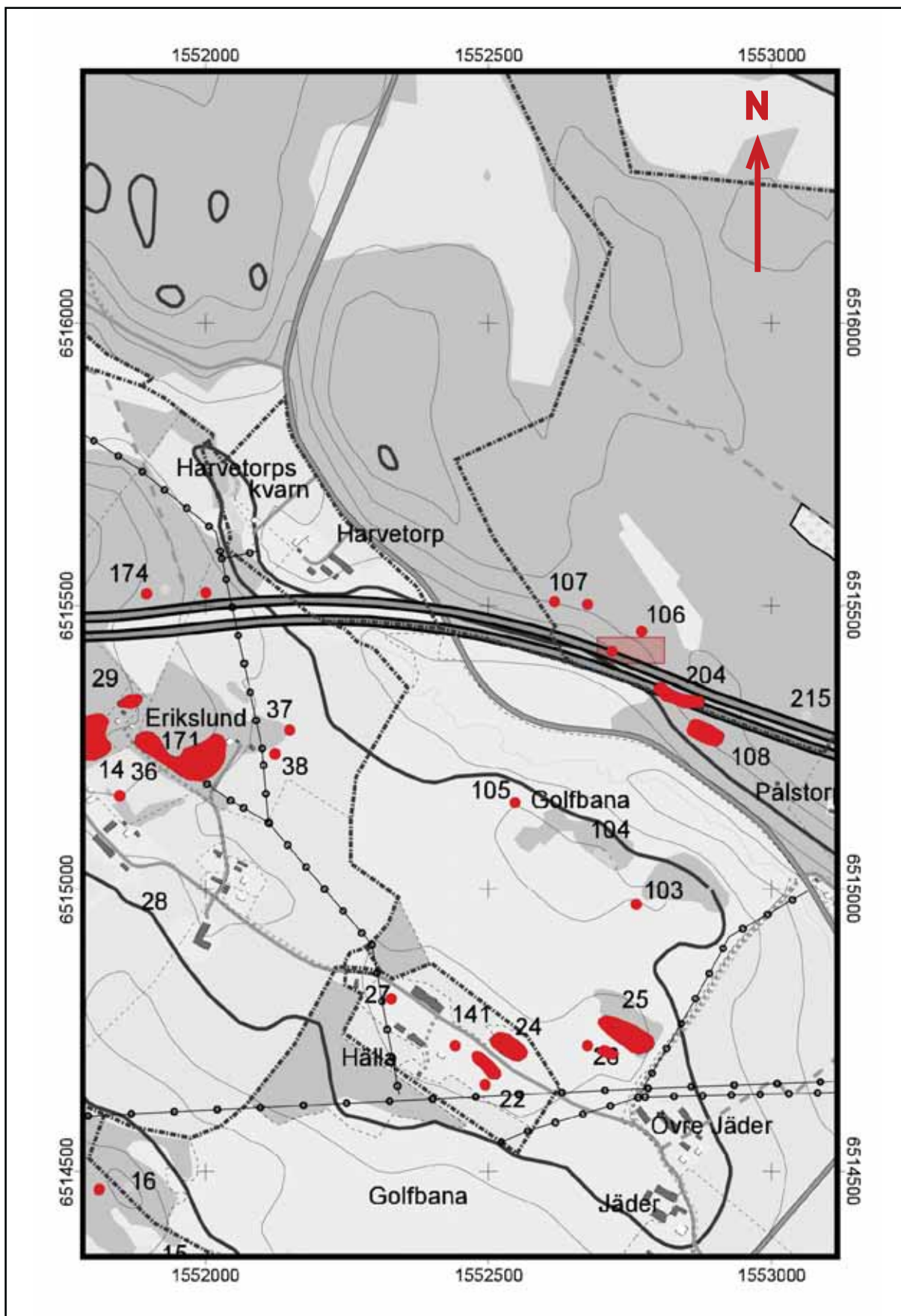
Det övergripande syftet med den särskilda undersökningen var att fastställa gravfältets karaktär genom att kartlägga anläggningarnas antal, form, innehåll, läge och utbredning. Därutöver var ambitionen att tidsfästa gravfältet samt att art- ålders och könsbestämma ett eventuellt benmaterial.

Metod

Undersökningsytan schaktades av med hjälp av grävmaskin. Vid behov torvades anläggningarna av för hand. Efter att anläggningarna hade torvats av, finrensades och undersöktes anläggningarna för hand. Fyllningen i anläggningarna vattensållades. Samtliga undersökta anläggningar är ritade i skala 1:20 i plan och i profil. Om fynd påträffades i anläggningarna ritades även en fyndplan med numrerade och inmätta fynd.

Utifrån Nyköpings lokala koordinatnät sattes ett koordinatnät ut över ytan med hjälp av teodolit. Samtliga anläggningar, fynd, schakt och begränsningar mättes in med avvägningsinstrument och

Figur 2. Utdrag ur Fastighetskartan (GSD), Ekonomiska kartans blad, Valinge 9H 3A och Lunda 9H 2A. Undersökningsområdet är skrafferat och fornlämningarna är markerade med rött. E4:an passerar nu strax intill och över undersökningsområdet. Den fornlämningsrika Kiladalgången ligger söder om Harvetorp. Mot norr ligger skogsmark med få kända fornlämningar. Skala 1: 10 000.

latta. Inmätningarna användes vid framställning av planbilder och översiktskartor. Planbilder och översiktskartor framställdes av mättekniker Patric Anselm. I samband med undersökningen genomfördes fotodokumentation med svart/vit film och diafilm.

Efter att gravfältet hade undersökts utfördes en slutavbaning med hjälp av grävmaskin inom undersökningsområdet, varvid ytterligare anläggningar av boplatsskikt framkom. På grund av tidsbrist fanns ingen möjlighet att undersöka samtliga påträffade anläggningar. Det resulterade i att cirka 20% av boplatsskiktens anläggningar undersöktes, de flesta stolphål, i hopp om att hitta en huskonstruktion. Anläggningarna dokumenterades i plan och profil. De övriga framkomna anläggningarna är inprickade efter koordinater på en plan över området.

Naturvetenskapliga analyser

Den osteologiska analysen har utförts av Anna Kjellström vid Osteologiska enheten, Statens Historiska Museum. Syftet med den osteologiska analysen var att art, ålder, och könsbestämma ett eventuellt benmaterial.

Det har visat sig problematiskt att finna kvalitativt kol för datering, varför inga tillfredställande ¹⁴C-resultat föreligger från den aktuella undersökningen.

Landskap

Natur

Undersökningsområdet var beläget cirka femton kilometer väster om Nyköping, strax nordväst om Jönåker och sydost om gården Harvetorp på den norra sidan av Kiladalen (se figur 1 och 2). Kiladalgången är idag starkt uppodlad och omges av stora skogsområden som i historisk tid nyttjats som utmark. De äldre byarna och gårdarna har legat med intilliggande gravfält på avsatser längs dalgångens sluttningar eller, där dalgången vidgar sig och flackar ut, på moränimpediment med omgivande lermark (Jakobsson 1993, s. 6).

E4:an passerar idag intill undersökningsområdet som legat upp på vägslänten mellan motorvägen och ett viltstängsel. Den närliggande naturen söder och väster om undersökningsområdet består av åkermark och ängsmark i dalsänkan medan naturen mot norr upp mot höjdryggen utgörs av skog.

Kultur

Harvetorps omgivning är fornlämningsrika och Kiladalen har upptagits som en kulturmiljö av riksintresse i den fysiska riksplaneringen (Riksintresse

nr 55, Södermanlands län). Den djupa Kiladalgången har från yngre stenåldern fram till medeltid utgjorts av en inträngande havsvik som troligtvis var en farbar vattenled ända in i järnåldern. Stränderna längs dalgången har nyttjats som boplatser men säkra boplatsslämningar finns först från bronsålder. Spår från tiden innan utgörs främst av lösfynd. Bygden anses vara representativ för den yngre järnålderns bebyggelseexpansion men många fornlämningar här är äldre. I ett kilometerlångt stråk i nordöstlig-sydvästlig riktning finns många av de fornlämningstyper som brukar känneteckna en Mellansvensk bronsåldersmiljö, rösen, ofyllda stensättningar, skärvstenshögar och skålgropar (Runcis 1998, Wigren 1997).

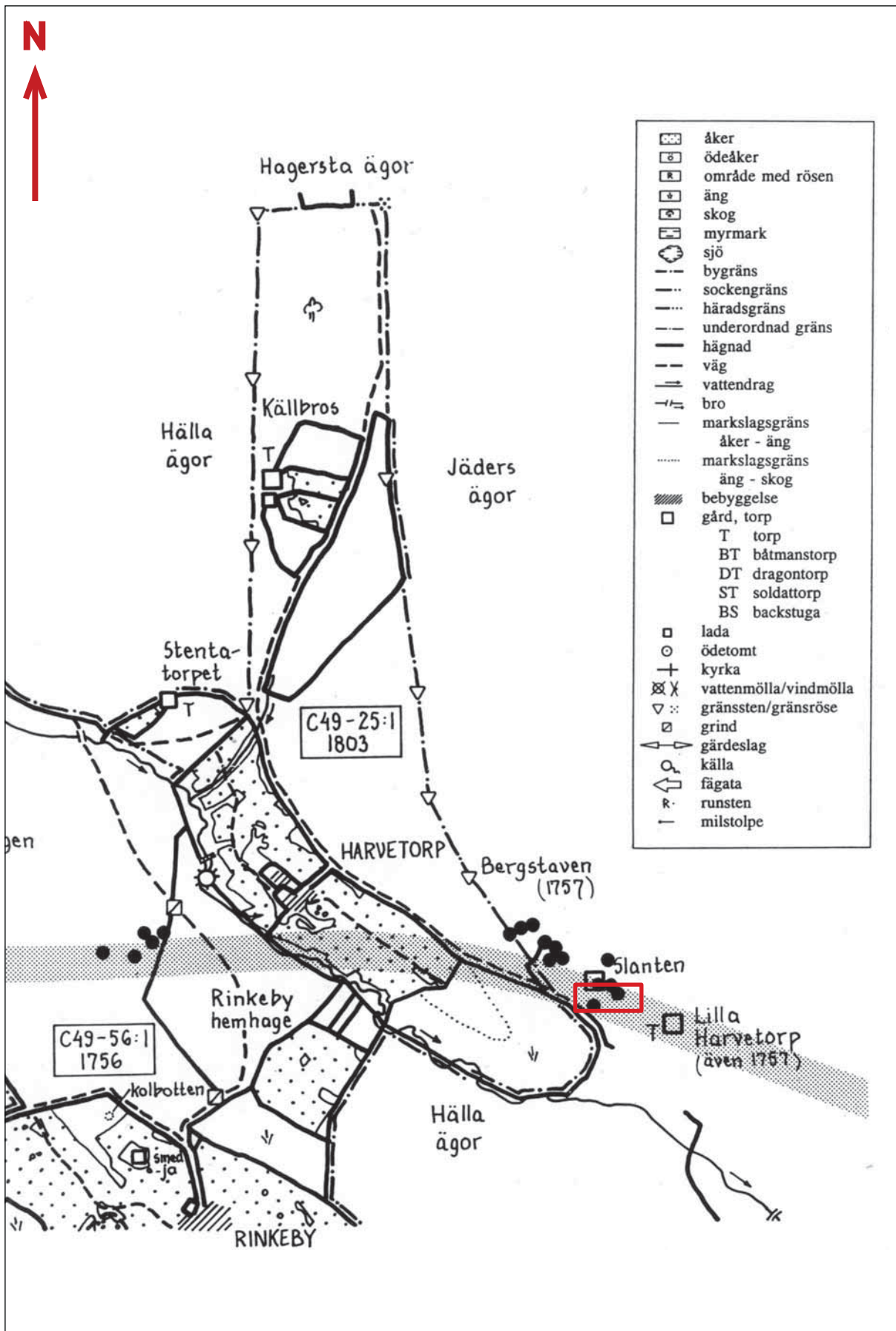
Förhistoriska lämningar

I den närliggande kulturmiljön till det aktuella undersökningsområdet (RAÅ106) finns en delvis samtida fornlämning, RAÅ108, som bestod av ett boplatssområde med skärvstenshögar. Fornlämningen undersöktes på 1980-talet av Riksantikvarieämbetet. ¹⁴C-dateringarna är dels från äldre bronsålder, dels från äldre järnålder. Tidsintervallet kan visa på att boplatserna antingen har haft en lång användningstid eller har utnyttjats under två skilda perioder. En ugnsanläggning och fynd av slagg, malm, och restprodukter tyder på att järnframställning har skett på platsen (Wigren 1997).

En liknande lokal, RAÅ84, undersöktes på 1980-talet. Den låg cirka 2,5 kilometer öster om Lilla Harvetorp och bestod av en gravgrupp, med några fyndrika gravar, huvudsakligen från yngre järnålder, en skärvstenshöga och ett antal boplatsskikt (Wigren 1997).

Under våren 1995 utförde Sörmlands museum en undersökning av en ensamliggande stensättning, RAÅ215, belägen i närheten av torpet Ulladal och cirka 200 meter öster om Harvetorps undersökningsområde. Graven innehöll 653 gram brända ben varav endast ett fragment bedömdes komma från människa. Anläggningen daterades till äldre järnålder (Hylén 2000).

Samma år som Harvetorp undersöktes utförde Riksantikvarieämbetet en undersökning av RAÅ174, vid gården Rinkeby en kilometer väster om Harvetorp, också i samband med vägbygget. Där undersöktes tre skärvstenshögar, en stensättning och ett eventuellt boplatsskikt. Stensättningen bestod av två begravingar och i närheten hittades även en omarkerad stensatt bengrop, bland annat innehållande benen från en kvinna och litet barn. Koncentrationer av brända ben fanns på tre ställen yttligt i en av skärvstensgroparna. De visade sig härröra från barn i olika åldersgrupper. Ingen egentlig bebyggelse påträffades, men däremot härdar och härdgropar.

Figur 3. Historiskt kartöverlägg över Harvetorp med utredningsområde för E4:an, med fornlämningar och undersökningsområdet markerade. Skala 1:10 000. (efter Jakobsson 1993, s. 17)

Anläggningarna daterades till bronsålder med några avvikelser till äldre och yngre järnålder (Runcis 1998).

Vid Rinkeby, ligger fornlämningarna för övrigt koncentrerat (RAÅ 14, 29, 30, 32, 36-41, 47 och 171, 172). Fyra av dessa platser har registrerats som gravfält (RAÅ 29, 30, 36, 172) och de flesta andra som spridda stensättningar eller högar (RAÅ 14, 32, 37-41) eller skärvtenshögar (RAÅ 41, 47). Även skålgropsförekomst finns registrerad i Rinkeby (RAÅ 40). Några av dessa gravfält och även några av de spridda stensättningarna kan ha utgjort en sammanhängande lokal i Rinkeby som nu är splittrad av bebyggelse.

Historiska lämningar

Minst tre historiska lämningar finns i anslutning till undersökningsområdet. I nordvästra delen av undersökningsområdet har tidigare resterna av ett torp, utmärkt på 1700-talskartan som "Slanten" varit beläget (se figur 3). 1700-talstorpet Lilla Harvetorp (RAÅ204) har även det legat här i närheten, lite åt sydöst. Båda lämningarna är sedan tidigare borttagna (FMR, Jakobsson 1993). Ungefär fyrahundra meter öster om undersökningsområdet ligger torpet Ulladal som fortfarande är i bruk liksom Pålstorpet på andra sidan av E4:an.

Gården Harvetorp ligger cirka åttahundra meter från undersökningsområdet, västerut på en höjdrygg nere i dalsänkan. Invid gården rinner en bäck som i historisk tid nyttjats för kvarndrift, med kvarnlämningar uppströms (Wigren 1997).

Resultat

Inledning

Undersökningsområdet beskrivs som småkuperad och blockrik moränmark som före röjning utgjordes av blandskog. Gravfältet låg på krönet och i sydslutningen av en öst-västgående höjdrygg. Höjden över havet varierade mellan cirka 35 och 40 meter inom undersökningsområdet (Hermelin et al. 1995, Hylén 1995).

Efter schaktning och framrensning av undersökningsområdet framkom totalt 41 möjliga anläggningar. Av de totala antalet tolkades 21 stycken under fältarbetet som eventuella gravar och fem stycken som boplatzanläggningar i form av härdar, ett stolphål och en nedgrävning (se bilaga 1 och 6). De resterande undersökta anläggningarna utgick, då de under undersökning bedömdes ingå i större gemensamma enheter. Som exempel kan nämnas att stensamling A33 i ett inledande skede av undersökningen sågs som sju separata stensamlingar istället för en enhetlig större stensamling.

Efter vidare analys av fyndmaterial samt anläggningsbeskrivningar under det nu utförda rapportarbetet, har fyra av anläggningarna tolkats som *gravar* (A1, A2, A3 och A28) och tio som *stensamlingar/gravar?* Därutöver har sex anläggningar omtolkats till *röjningsrösen* och slutligen utgörs en anläggning av en *terrass* (se figur 5 och bilaga 1 och 6).

Figur 4. Innan byggnationen av E4:an, från söder. Undersökningsområdet ligger mellan den bortre vägen och tallåsen. Foto: Håkan Hylén.

Anl	Yttre form	Inre konstruktion	Fynd	Anl läge	Tolkning
A1	Rundad, kantkedja, stenpackning, mittblock	Stenpackning mörkfärgning	Koncentration av djurben och keramik	Centralt	Grav
A2	Rundad, kantkedja, stenpackning, mittblock		Spridda djurben och keramik	Centralt	Grav
A3	Rundad, gles kantkedja, stenpackning, mittblock		Spridd keramik	Centralt	Grav
A5	Oregelbunden Delvis vällagd		Fyndtom	Centralt	Stensamling/Grav?
A7	Avgränsad stenpackning		Recenta fynd	I åkermark	Röjningsröse
A8	Rundad, glest lagd		Fyndtom	Vid åkermark	Röjningsröse?
A9	Rektangulär stenpackning		Recenta fynd	Vid åkermark	Röjningsröse
A14	Oregelbunden Otydligt avgränsad		Kvarts Pärla (rensfynd) Djurben	Centralt	Stensamling/Grav?
A15	Otydligt avgränsad		Fyndtom	Centralt	Stensamling/Grav?
A20	Oval, gles stenpackning		Fyndtom	NO området	Stensamling/Grav?
A21	Rundad, ev kantkedja, ojämn stenpackning	Möjlig nedgrävning	Kvarts	N området	Stensamling/Grav?
A22	Rundad, gles stenpackning		Recenta fynd	Vid åkermark	Röjningsröse
A23	Oregelbunden, gles stenpackning		Recenta fynd	Vid åkermark	Röjningsröse
A28	Rundad, svåravgränsad, block , mindre stenpackning	Nedgrävning	Keramik och järnföremål	Centralt	Grav
A29	Rundad, svåravgränsad		Recenta fynd	Centralt	Del av terrass
A30	Oval, stenpackning block, svåravgränsad		Fyndtom	Centralt	Del av terrass
A33	Oregelbunden		Fyndtom	Centralt	Stensamling/Grav?
A34	Rektangulär, två block med stenpackning		Keramik (rensfynd)	Centralt	Del av terrass
A35	Oval, ev kantkedja, block		Fyndtom	Centralt	Stensamling/Grav?
A36	Stenpackning, avlång		Se A29, A30, A34	Centralt	Terrass
A38	Rundad, mittblock spridda stenar		Fyndtom	I åkermark	Röjningsröse?

Figur 5. Tabell med de kriterier som användes vid rapportarbetet för att fastställa anläggningarnas status som gravar.

De kriterier som har använts för att fastställa om en anläggning kan klassificeras som en *grav* har varit följande:

1. Anläggningens yttre konstruktion. Om formen i plan har varit tydlig och avgränsad, till exempel om det har funnits en tydlig kantkedja eller lagd stenpackning.
2. Anläggningens inre konstruktion. Om det fanns en nedgrävning eller ett lager, kanske med spår av sot eller kol, eller en undre stenpackning.
3. Fyndmaterialet. Om fynden påträffades koncentrerat inom anläggningen, i själva nedgrävningen eller på en mindre yta, eller att det förekommit människoben, eller andra fynd som starkt tyder på en eventuell grav trots viss spridning.
4. Anläggningens läge i förhållande till övriga anläggningar och närmiljön.

Endast *A1* uppfyllde alla fyra kriterier till fullo. Anläggningen hade en tydlig rundad form i plan med kantkedja, stenpackning och mittblock samt en inre konstruktion bestående av en undre stenpackning och nedgrävning, där fynden påträffades koncentrerat. Anläggningen låg centralt inom området liksom *A2*, *A3* och *A28* (se bilaga 1).

De tre övriga gravarna som tas upp nedan uppfyller till stora delar de kriterier som nämns ovan och har därmed bedömts vara *gravar*. *A2* var tydlig och rundad i plan med kantkedja, stenpackning och mittblock, men saknade inre konstruktion. Fynden

som bestod av keramikskärvor och obrända djurben var spridda.

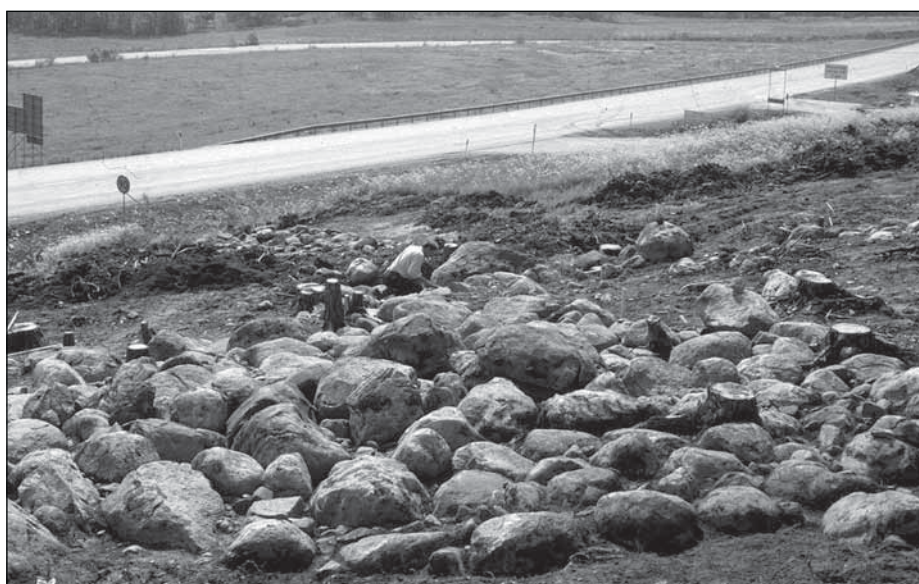
A3 var rundad, med kantkedja och mittblock. Fynden som bestod av uteslutande keramik var spridda i anläggningen. *A28* var svåravgränsad och oregelbunden i plan med flera stora block spridda runt en ganska sporadisk packning av mindre stenar. Anläggningen hade en inre konstruktion, en undre stenpackning och nedgrävning. Fynden som bestod av endast keramik samt ett oidentifierbart järnföremål, låg koncentrerade i anläggningens mitt.

Inga av de undersökta anläggningarna innehöll människoben och bara ett fragment av bränt ben framkom (*A1*). Detta benfragment kunde inte identifieras.

Gravar

Anläggning 1. Anläggningen låg på en sydsluttning, på cirka 25° lutning med koordinaterna X 425, Y 769, och direkt i anslutning till *A2*. Mellan *A1* och *A2* fanns en stenpackning av småsten (se bilaga 1).

Gravform; Till sin yttre form var graven en oval rundad stensättning med kantkedja och mittblock. Storleken uppgick till cirka 8x10 meter i plan. Efter avtorvning framstod anläggningen som en oval stensättning med kantkedja och tre mittblock. Kantkedjans stenar hade en storlek mellan 0,4-0,8 meter och de två större blocken i norr respektive söder hade en diameter på 1,20 meter, samt det östra blocket en diameter på 0,8 meter. Stenpackningen utgjordes av två skikt. Det övre utgjordes av 0,4-0,8 meter stora block och skärvig småsten medan det

Figur 6. Anläggning 1 efter framrensning med Håkan Hylén i bakgrunden.
Foto: Carl Nathansson.

undre skiktet utgjordes av mindre, skärvig sten, med en storlek av 0,1-0,2 meter. Mellan stenpackningarna framkom spridda kolpartiklar. Den undre stenpackningen var främst koncentrerad intill mittblocket, men fanns även utspridd över hela ytan (se bilaga 2).

Gravskick; Över en cirka 5x3 meter stor yta framkom en mörkfärgning med spridda kolpartiklar. Inom området påträffades en större, delvis mörkfärgad koncentration (0,70x0,50 m) med kol, keramikfragment (Fnr. 9 och 10) och obrända ben (Fnr. 11). Mörkfärgningen var belägen under det norra mittblocket. Anläggningen vilade på morän och lera som låg på cirka 0,3 m djup under ytan.

Fyndmaterial; Den keramik som påträffades härrör från minst två olika kärl (se även figur 12). Vid rensningen och bortgrävning av den övre stenpackningen framkom sammanlagt 69 gram keramik (Fnr. 1 och Fnr. 6) som bland annat består av en kraftig inåtböjd mynningsbit och bukdelar med grov magring. Keramiken skiljer sig från den övriga keramiken som påträffades djupare ner i graven och kommer sannolikt från ett annat kärl. Keramiken i den mörkfärgade koncentrationen under mittblocket uppgick till 599 gram (Fnr. 9 och Fnr. 10) och består bland annat av botten och bukdelar samt en inåtböjd mynningsbit från ett grovmagrat kärl. Även en likartad inåtböjd mynning som låg lite utanför koncentrationen (Fnr. 8), hör troligtvis till detta kärl. Utanför fyndkoncentrationen påträffades även en bit lerklining (Fnr. 7). Fyndet tolkades som en rest från de underliggande anläggningarna av boplatsskiktet

som schaktades fram senare under undersökningen (se bilaga 2 och 8).

Benmaterial; De obrända benen (Fnr. 11) som framkom i samma mörkfärgade koncentration, består uteslutande av ben från olika kroppsregioner av en hund, vilket tyder på att hela hunden gravlagts. Hunden har haft samma storlek som en modern lapphund och varit yngre än 12 månader vid dödstillfället (se även bilaga 9). Det enda brända benet i graven, var odentifierbart och framkom även det i samma fyndkoncentration. Övriga obrända ben från får/get, hund och gris påträffades spridda främst i den östra halvan av anläggningen, ej i själva koncentrationen.

Anläggning 2. Graven var belägen centralt på undersökningsområdet, med koordinaterna X 419, Y 775. Anläggningen var orienterad i nordostlig till sydvästlig riktning och låg i en söderslutning, med cirka 20° lutning. A2 var sammanbunden med A1 via en småstenspackning av samma typ av stenpackning som fanns i gravarna (se bilaga 1).

Gravform; Graven utgjordes till sin yttre form och konstruktion av en rundad stensättning med kantkedja och mittblock. Anläggningen var 6,9x7,5 meter i storlek. Kantkedjans stenar var 0,4-0,5 meter stora, förutom i kantkedjans västra, södra och norra kanter, där fyra stenar var mer än dubbelt så stora. I söder verkade några stenar ha fallit ur sitt läge, kanske på grund av markens lutning. Kantstenarna var i överlag rundade i formen. Mellan stenarna fanns en jämn småstenspackning med ste-

Figur 7. Anläggning 2 efter framrensning med Ola Mattling i bakgrunden.
Foto: Patrik Gustafsson.

nar som var 0,1-0,4 meter i diameter, bestående av skärvig och rundad sten (se bilaga 3).

Gravskick; Ingen gravgömma eller synlig inre konstruktion påträffades vid undersökningstillfället. Anläggningen vilade på grusig morän med inslag av sten.

Fyndmaterial; Fynden kom spridda i anläggningen, från ytan ned till botten. Flertalet av fynden kom i anläggningens södra del, söder om mittblocket. Endast fyra keramikbitar framkom, sammanlagt 41,5 gram (Fnr. 2, 6, 8, 9) varav två mycket spjälkade. Det är svårt att avgöra om bitarna är från samma kärl, men möjligheten finns. Keramiken är grovmagrad och lik den grovmagrade keramik som kom i A1. Två kvartsavslag (Fnr. 4) framkom i den underliggande småstenspackningen, i anläggningens västra del (se bilaga 3 och 8).

Benmaterial; De obrända benen som framkom var också spridda och består av hund (10 gram) och häst (4,4 gram). Ett flertal ben varav några brända, var oidentifierbara. Hundbenen tyder på att en hund i samma storlek som en modern lapphund, lik den i A1 har nedlagts här (se även bilaga 9).

Anläggning 3. Graven var belägen i den branta sydvästliga sluttningen och hade koordinaterna X 422, Y 759 (se bilaga 1).

Gravform; Anläggningen var rundad med kantkedja och mittblock och hade en storlek på 6x5 meter. Kantkedjan var ganska gles med stenar som var cirka 0,6 meter i diameter. Den var tydlig i södra delen, men oklar i norra delen och lagd i anslutning till mittblocket som var på 2x1 meter och hade en höjd på 0,9 meter. En gles, enskiktad stenpackning av blandade stenar fanns inuti kantkedjan. I nordöstra delen påträffades ett antal stenar kring en större sten, som tolkades som en möjlig separat anläggning (se bilaga 4).

Gravskick; Ingen gravgömma eller synlig inre konstruktion påträffades vid undersökningstillfället. Anläggningen vilade på gul grusig sand.

Fyndmaterial; Fynden var spridda inom stensättningen. Sammanlagt påträffades 332 gram keramik, i anläggningen. Keramiken kommer från minst två olika kärl. Det ena kärlet är delvis rabbat med svagt inåtböjd mynning och med svaga ränder på insidan (Fnr. 1, 3, 7, 8). En bukbit har en tydlig matskorpa på insidan (Fnr. 7), även en del av skärvorna inom Fnr. 1 från samma kärl har matrestskorpa. Det andra kärlet (Fnr. 5) har en rak mynning och är något tunnare med svaga ränder på utsidan som efter avstrykning (se bilaga 4 och 8).

Benmaterial; Inget benmaterial påträffades i anläggningen.

Anläggning 28. Graven låg i sydslutningen, på cirka 15-20° lutning med koordinaterna X413 och Y768. Östra kanten gränsade mot A36 (en terrass) och graven var därför svårdefinierad åt det hållet (se bilaga 1).

Gravform; Anläggningen var rundoval till formen, saknade kantkedja och gav ett oregelbundet intryck. Anläggningens storlek uppgick till 4x3,5 meter. Centrum av anläggningen bestod av ett stort block (1,3x1,0 meter), men det fanns även ett ungefär lika stort block i anläggningens norra del. Kring anläggningens centrala del förekom även tre större stenar (0,6-0,9 meter i diameter). Ingen yttre stenpackning fanns, förutom i centrum, där en mindre sådan påträffades bestående av delvis små stenar (0,1-0,4 meter i diameter). Inom denna packning påträffades ett flertal keramikskärvor från ytan och på ett djup av 0,2-0,4 meter (se bilaga 5).

Gravskick; Gravens inre konstruktion bestod av en flerskiktad stenpackning i anläggningens centrum med en nedgrävning i dess södra del, cirka 0,3 meter djup. Nedgrävningen var ej tydlig i plan, utan endast i profil. Den utgjordes av moig morän som fanns över hela gravens centrum. Även ett underliggande skikt framkom i anläggningens centrum, som bestod av mestadels flata stenar (0,1-0,4 meter i diameter), skärviga till sin karaktär. Anläggningen vilade på morän med grus och sten.

Fyndmaterial; Fynden påträffades framförallt i anläggningens centrum där de koncentrerades till den undre stenpackningen, men även något åt sydost. De var spridda från anläggningens topp till dess botten. Den keramik som framkom bestod främst av små spjälkade bitar varav några som eventuellt kan tillhöra varsitt kärl (Fnr. 3-5 ett kärl, och Fnr. 11,12,15,16,18,19,22, ett kärl). Några delar var märkliga (Fnr. 2) som oformliga keramikklumpar, eventuellt delar av en vulstornering som suttit på utsidan av ett kärl. Förutom keramik (sammanlagt 204,5 gram) påträffades två oidentifierbara järnföremål, Fnr. 10 och 21 (se bilaga 5 och 8).

Benmaterial; Inget benmaterial påträffades i anläggningen.

Stensamlingar, möjliga gravar eller röjningsrösen

Anläggningar 5, 7, 8, 9, 14, 15, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 33, 34, 35, 36, och 38 tolkades innan de undersöktes som möjliga gravar med oregelbundna eller ibland skadade kantkedjor, stenpackningar

och mittblock. Flera av dem var delvis svåravgränsade i plan som anläggningarna 5, 14, 15, 20, 30, och 33 (se bilaga 1). Främst avsaknaden av inre konstruktioner och fynd, samt fyndens karaktär har lett till att anläggningarna ses som *möjliga gravar*. Några av anläggningarna har omtolkats till *röjningsrösen*.

Stenpackningarna i samtliga av dessa anläggningar har legat som ett enskiktat lager direkt på den underliggande markytan utan nedgrävningar, fyllning eller inre konstruktion. Om några av de ovan nämnda anläggningarna har varit gravar har vissa av dem blivit skadade och/eller ursprungligen varit fyndtomma. De har dessutom inte innehållit några spår efter begravning. I de anläggningar där fynd påträffades var fyndmaterialet av recent karaktär, ytliga rensfynd eller så var fynden så pass spridda att de inte säkert kunde härledas till anläggningen.

En av fälttolkningarna var att eftersom anläggningarna låg på en sluttning kan stenar ha rasat nedför slänten och därmed gjort anläggningarna svåravgränsade. Även fynd som till exempel ben, kan ha sköljts bort nedför sluttningen eller eroderats

bort. En hel del naturlig sten förekom också inom undersökningsområdet då det var beläget på en moränbacke.

Stensamlingar, möjliga gravar. A21, A29, A30 och A34 tolkades som möjliga gravar efter att de undersökts. Två av dessa innehöll enstaka fynd (A21 och A34) men ingen av dem hade inre konstruktioner, inre lager eller nedgrävningar. Formen i plan gav dessutom ett rörigt intryck, i synnerhet A30 och A34 som saknade tydliga kantkedjor och stenpackningar. A29, A30 och A34 bedömdes i ett senare skede av undersökningen ingå som delar av en terrass (A36), se bilaga 1.

A5, A15, och A35 var någorlunda avgränsade i plan och tolkades som gravar innan de undersöktes. Efter att de hade undersökts uppfattades inte anläggningarna lika säkert som gravar längre, men inte heller som naturliga stensamlingar. Anläggningarna låg ganska centralt på ytan bland de övriga fornlämningarna, men de var fyndtomma och saknade inre konstruktioner som lager, nedgrävningar och inre stenpackningar.

Anläggning 21 uppfattades som en grav vid undersökningstillfället eftersom den var vällagd och innehöll fynd. Den låg avgränsad på undersökningsområdets nordöstra utkant, norr om stensamlingen A33 (se bilaga 1). Den var rundad, med en storlek på 3,4x3,6 meter och hade en gles kantkedja med stenar som var 0,4-0,8 meter stora. I anläggningens mitt fanns en svag välvning med mindre stenar. En spik (Fnr. 1) påträffades i anläggningens sydöstra kant och ett kvartsavslag (Fnr. 2) i anläggningens botten.

Anläggning 29, 30 och 34 låg i anslutning till den terrass (A36) som framkom i södra delen av gravfältet. Samtliga låg i sydsluttning med 25-30° lutning. A29 och A30 tolkades vid undersökningen som mittblocksgravar med kantkedjor som var skadade. Anläggningarna hade en storlek på cirka 1,60x2,0 meter. I A29 framkom fynd av recent karaktär och A30 var fyndtom.

A34 var rektangulär med en storlek på 3x1 meter och bestod av en stenpackning som låg mellan två stora block, 2,7 respektive 4,7 meter i diameter. Stenarna i packningen var 0,1-0,6 meter

Figur 8. A30 och A34, gles stenpackning av block och större stenar intill jätteblock.

Foto: Carl Nathansson

stora. Tre keramikfragment (Fnr. 1-3) framkom vid rensning ovanpå stenpackningen men i övrigt var anläggningen fyndtom. Anläggningen tolkades vid fältundersökningen som en möjlig grav, eller som en möjlig ingång till gravfältet mellan de två stora blocken. A29, A30 och A34 bedömdes i ett senare skede av undersökningen ingå som delar av en terrass, A36 (se bilaga 1).

Anläggning 5 låg söder om A1 och precis intill A28. Den var rundad, 4,7x6 meter stor och bestod av ett ganska utspritt lager av sten av olika storlekar. Den saknade kantkedja och hade en ojämn packning runt ett större block. Inga fynd påträffades.

Anläggning 15 låg angränsande till en av de större stensamlingarna, A14. Möjligtvis kan den ha tillhört detta komplex. Anläggningen var rundad med en storlek på 4,5x5 meter och utgjordes av ett flertal stora stenar, 0,6-1,7 meter i diameter som låg norr om ett markfast block. Under stenen framkom en mörkfärgning (A27) som var 1,2x1,3 meter och rektangulär med ett antal mindre stenar i ytplanet. Anläggningen tolkades under den särskilda undersökningen tillhöra de lämningar av boplatsskikt som framkom vid slutavbaningen av ytan. Inga fynd påträffades.

Anläggning 35 låg i södra kanten av området, nedanför A14. Den var rundoval i formen, med en storlek på cirka 2 meter i diameter och väl avgränsad. Ett stort block, 1x1,10 meter, låg i södra delen av anläggningen. Ovanför detta låg en blandning av större och mindre stenar, 0,3-0,5 meter stora. Anläggningen överlagrade en härd, A40, som har

tolkats tillhöra de lämningar av boplatsskikt som framkom efter slutavbaningen av ytan. Inga fynd påträffades (se bilaga 1).

Större stensamlingar. Två stora svåravgränsade stensamlingar framkom inom undersökningsområdet, A14 och A33. Anläggningarna uppfattades i ett inledande skede av undersökningen som ett flertal från varandra åtskilda anläggningar. Under undersökningens gång ändrades uppfattning och anläggningarna bedömdes i stället utgöras av två större, från varandra separerade stensamlingar.

Anläggning 14 var belägen på den södra, centrala delen av gravfältet. Anläggningen bestod av ett stort, svåravgränsat stenkomplex, på cirka 10x12 meter. Stensamlingen låg i 10° lutning och dess otydliga avgränsning förklaras i anläggningsbeskrivningen delvis bero på anläggningens läge i slutningen, där stenen kan ha rasat. En röd glasfluss pärla (Fnr. 1) som rensades fram på ytan antogs vid undersökningstillfället vara ett lösfynd som troligtvis inte tillhörde någon grav. Spridda fynd av hästtänder och djurben (Fnr. 1-5) framkom även ytligt i sydöstra delen. Tre kvartsavslag (Fnr. 3-5, 7) som påträffades vid kanten av stenkomplexet tolkades tillhöra de äldre anläggningar som fanns under gravfältet (se figur 10).

Anläggning 33 låg öster om A1 och A2 och utgjordes av ännu ett stort, svåravgränsat stenkomplex på cirka 18x14 meter. Stenen tolkades som naturlig, då den låg direkt på moränen och inga fynd, nedgrävningar eller lager påträffades. Möjligen kan

Figur 9. A8 efter framrensning. En avgränsad, rundad, gles stensamling utan fynd, lagd direkt i och på moränen, tolkad som ett möjligt röjningsröse.
Foto: Ola Matthing

ytterligare sten ha tillkommit vid senare tiders röjning på platsen (Gustafsson 2003, muntligen).

Terrass. Anläggningen utgörs av A36. I anläggningen ingår även A29, A30 och A34, vilka tidigare under undersökningen bedömdes som separata anläggningar. Efter undersökningen omtolkades anläggningarna som en del av A36. Denna kan karakteriseras som en fragmentarisk terrasskant som löpte i nordvästlig-sydöstlig riktning. Stenraden låg på undersökningsområdets södra del, i söderslutningen, nedanför stensättningarna A1 och A2. Efter framrensning utgjorde stenarna en dubbel rad som löpte i tre meter men som sedan övergick till en enkel stenrad (se bilaga 1). A29 innehöll recenta fynd, en glasmedaljong från en flaska och ett korroderat metallföremål som kan vara en patron. En del av den sten som framkom vid undersökningen tolkades vara "uppallad" vid stenraden, troligtvis har röjningssten lagts upp här och stört terrasskanten. Terrasskanten tolkades i fält tillhöra de lämningar med boplatsskarakter som framkom vid avbaningen. En annan teori var att stenraden bildade en hägnad, för att avgränsa gravfältet mot söder.

Röjningsrösen. A7, A8, A9, A22, A23, och A38 har under rapportarbetet omtolkats till röjningsrösen. Fyndmaterialets karaktär och anläggningarnas läge i förhållande till de andra anläggningarna inom undersökningsområdet, har lett fram till denna tolkning. Porslin, glas och tegel utgjorde en stor del av fyndmaterialet och stensamlingarna låg grupperade cirka 20 meter väster om de övriga lämningarna. En av stensamlingarna stank även av gödsel vid

undersökningstillfället (A7) och har legat direkt i åkermark.

Området väster om röjningsrösen bestod av hagmark och åker. Marken här kan ha brukats länge, åtminstone från 1700-talet, enligt den historiska kartan. Invånarna som bodde i de närliggande torpen Slanten och Lilla Harvetorp (som nämns under rubriken historiska lämningar) kan ha skapat några av rösena, åtminstone de med recenta fynd.

Boplatsanläggningar

Området nedschaktades igen efter att alla eventuella gravar där hade undersökts. 260 stycken nya anläggningar framkom varav 47 stycken undersöktes (se bilaga 7). De flesta av de undersökta anläggningarna bestod av stolphål. Fyra av anläggningarna utgick och minst tio stycken var mycket osäkra. Den återstående fältarbetstiden koncentrerades kring att fastställa eventuella konstruktioner (Gustafsson muntligen 2002), för att bland annat konstatera huruvida området hade brukats som bopats innan det användes som gravplats. Något sådant säkert resultat går dock ej att påvisa. Man kan se en del tendenser till stolphålsrader men eftersom alla anläggningar i dessa rader inte hann undersökas går det inte att fastställa att det har funnits förhistoriska byggnader på området (se bilaga 1).

Stolphål. Samtliga stolphål var fyndtomma och majoriteten av stolphålen, 27 stycken, hade ett djup mellan 10 och 20 centimeter. Tretton av stolphålen var riktigt grunda, med ett djup mellan 2 och 10 centimeter. Vid undersökningstillfället tolkades fler-

Figur 10. Kvartsavslag, från vänster fynd 7, 2 och 4 som påträffades i A14. De tolkades tillhöra de anläggningar av boplatsskarakter som framkom under anläggningen. Ej skalentligt, det mellersta avslaget är 3,5 x 1,8 cm.

Foto: Björn Peterson.

talet av dessa som stolphålsrester eller stolpbottnar. Möjligheten finns att de även kan ha varit stenlyft. Formen på nedgrävningarna var ganska homogen, de var rundade i plan och profil och ofta stenskodda. De grunda stolpbottnarna var också rundade i plan, ibland med endast stenskoningsrest kvar, i profil har de dokumenterats som en flack rest. Fyllningen i stolphålen har beskrivits som varierande, från gråbrun myllig sand eller grus, till brun, moig morän. Den rad av stolphål som undersöktes sträckte sig i nordvästlig-sydostlig riktning och bestod av 10 stycken säkra stolphål och fyra osäkra. En motsvarande rad kan ha funnits bland anläggningarna söder därom, som kan ha bildat stolppar till denna rad och därmed ha format ett långhus, men få av dessa undersöktes.

Härdar. Alla härdar som framkom inom undersökningsområdet har tolkats utgöra eventuella boplatzlämningar. Tre stycken härdar påträffades vid undersökningen av gravfältet, *A24*, *A31*, och *A40*, alla tre var fyndtomma.

Anläggning 24 låg långt till öster på undersökningsområdet vid en klippskreva och var 0,28 meter i diameter och 0,15 meter djup. Den var fyndtom, men innehöll en hel del träkol.

Anläggning 31 framkom vid undersökningen av *A14* som bestod av en större stensamling. Härden som var 2x1,5 meter stor och 0,4 meter djup, låg under *A14* i dess västra del och framkom efter bortplockning av stenen. Flera stora stenblock som var opåverkade av eldning, låg i och på härden. Dessa

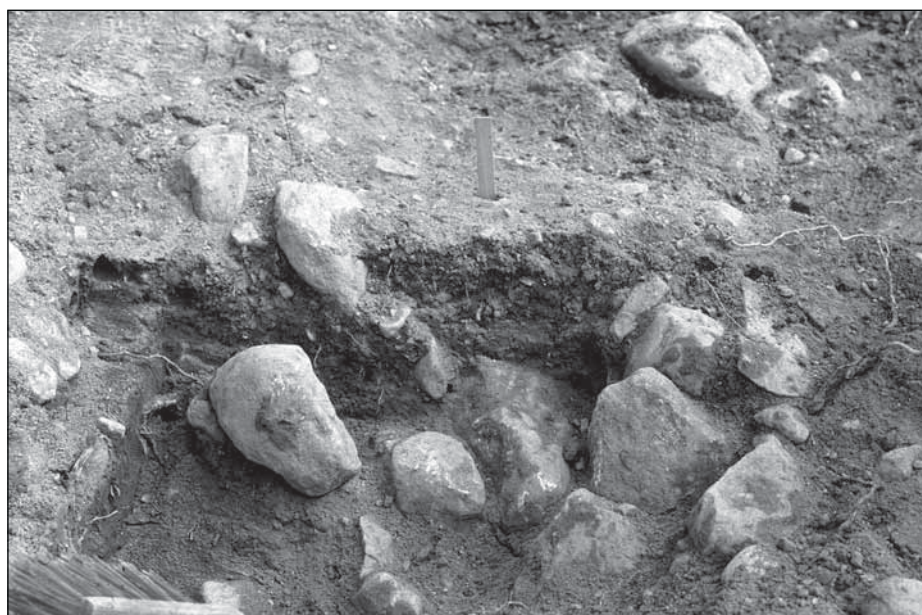
stenar tolkades i fält som att ha placerats där efter härdens användning. Härden innehöll rikligt med skörbränd sten, sot och kol.

Anläggning 40 framkom också under en stensamling, *A35*. Härden var avlång i formen och 1x0,5 meter i plan. Flera mindre stenar (0,05-0,15 meter i storlek) omgärdade härden men även skörbränd sten påträffades i anläggningen, samt stora kolbitar.

Anläggning 633 undersöktes efter slutavbaningen. Den låg på lutande mark och hade en oval form. Storleken var 0,70x0,80 meter med ett djup på 0,16 meter. Den var fyndtom och hade ett lager av sot, kol och småsten. Anläggningen var kantad av sten, men om dessa var skörbrända framgår ej.

Dateringar

Vad gäller stensättningarnas yttre form och inre gravskick eller kanske snarare frånvaron av ett inre gravskick, ger gravarna intryck av att vara från yngre bronsålder-äldre järnålder. Gravfält med vida, flacka och runda stensättningar som på Lilla Harvetorp, anses vara vanliga under äldre järnålder. Flera av anläggningarna hade större stenar eller block i mitten och denna gravtyp anses förekomma främst under yngre bronsålder-äldre järnålder (Bennett 1987, s. 51 och 57, Hyenstrand 1984, s. 61). Vid en jämförelse med andra undersökta gravar och gravfält i Södermanland kan flera likheter ses. Utöver det yttre gravskicket, med mittblock och kantkedjor som yttre konstruktionsdetaljer, talar även frånvaron av ett inre gravskick samt det ringa fyndmaterialet för att gravarna kan tillföras tidsperioden yngre bronsålder-äldsta järnålder (Damell 1985).

Figur 11. Ett av de stenskodda stolphålen. Foto: Anna Kjellström.

Det påträffade förhistoriska fyndmaterialet utgjordes till stor del av keramik. En del av keramiken utgjordes av så kallad rabbad keramik. Fragmenten var delvis rabbade, vilket typologiskt kan knyta keramiken till yngre bronsålder period V-VI, cirka 825-500 f. Kr. Ett fragment med vulstornering kan också nämnas. Fyndet påträffades i A28 och kan typologiskt också knytas till yngre bronsålder. (Persson 2001, s. 302, Stilborg 2002, s. 82ff). Troligen kan den stiltypiska vulstorneringen (fingerintrycksdekorerad omslutande vulst) även knytas till äldre järnålder (Persson 2001, s. 301). Fynden av slagen kvarts kan också ses som en möjlig indikation på en relativ datering till yngre bronsålder-äldre järnålder.

Boplatslämningarna har utifrån stratigrafien uppfattats som äldre än gravfältet, men det är osäkert exakt vilken tid de uppkom. Det finns inga fynd eller säkra konstruktioner som kan ge en generell datering.

Osteologi

Totalt 307 gram obrända ben och 0,5 gram brända ben framkom vid Lilla Harvetorp. Rester av minst sju djur hittades, tre hästar, två hundar, en ung gris och ett får/get. Benen framkom i fyra anläggningar, A1, A2, A9 och A14. Hundbenen som framkom i A1 och A2 är de enda av de påträffade djuren som har bedömts vara nedlagda hela i gravarna. Inga säkra ben av människa påträffades och de brända fragmenten kunde ej identifieras. Möjligen kan de oidentifierade benmaterialet dölja benmaterial från människa. Fynd av får- och get är vanligt förekommande från gravar och gravfält i Södermanland, vilka generellt kan knytas till yngre bronsålder-äldre järnålder. Likaså förekommer benmaterial från hund och gris (Damell 1985). Benmaterial av häst förekommer både under äldre och yngre järnålder, men mer frekvent i brandgravar från yngre järnålder (Sigvallius 1994, s. 79). För mer information hänvisas till den osteologiska analysen, bilaga 9.

Avslutande diskussion och tolkning

Gravar

Under rapportarbetet har fyra kriterier använts för att fastställa vilka av de 21 anläggningarna vid Lilla Harvetorp som kan tolkas och klassificeras som gravar.

Fyra anläggningar, A1, A2, A3 och A28, har under det efterföljande rapportarbetet bedömts/tolkats som *gravar*. A1 som den säkraste av dessa och de övriga tre något mer osäkra. Av de övriga 17 anlägg-

ningarna har sju stycken tolkats som *stensamlingar/möjliga gravar* (A5, A14, A15, A20, A21, A33, A35), sex anläggningar har tolkats som *röjningsrösen* (A7, A9, A22, A23) varav två som *möjliga röjningsrösen* (A8, A38). Tre anläggningar (A29, 30, A34) har tolkats ingå i en *terrass*, A36.

Vad gäller de sju anlagda stensamlingarna är det fullt möjligt att de är gravar. Främst är det de fåtaliga fynden och att de inte haft några inre konstruktioner eller gravskick som skapat ovisshet. Gravar med få och enahanda fynd är dock vanliga under vissa perioder i förhistorien. Särskilt fyndfattig anses tiden vara mellan den yngre bronsåldern och den äldre delen av förromersk järnålder. Det är vanligt att gravar från denna period inte innehåller några gravgåvor med undantag för gravkärl och enstaka föremål från klädedräkten. Först under sen förromersk järnålder sker en förändring då gravarna blir rikare på gravgåvor (Kaliff 1994, s. 98).

En av teorierna vid genomförandet av den särskilda undersökningen var att fynd som ben och även brandlager kan ha spolats eller eroderats bort, särskilt i och med att stensättningarna låg på en backe. Många av stenpackningarna var glesa och tunna vilket även kan ha underlättat denna erosion. Fynd i gravar som stensättningar utan jordmantel med stor genomsläpplighet är i regel mer utsatta för nedbrytning på grund av väder och vind samt luftföroreningar. Sotlager med kolrester påskyndar nedbrytningen av metallföremål (Lagerlöf & Nord 2002, s. 29). I ett tvärvetenskapligt samarbetsprojekt inom EU om *Fynd och Miljö* där 300 benprover från 45 utgrävningar insamlades visade det sig att benmaterialet från Sverige var sämst bevarat i Europa på grund av luftföroreningarnas åverkan på Sveriges känsliga, kalkfattiga mark. De ben som påträffades i Lilla Harvetorp bestod uteslutande av djurben och enligt studien bevaras dessa generellt bättre än människoben (Lagerlöf & Nord 2002, s. 25).

Att gravarna innehöll så få brända ben kan bero på flera faktorer. Sigvallius menar i sin avhandling (1994) att gravar aldrig innehåller hela den mängd brända ben som framkommer då man bränner ett lik. En vuxen individ ger cirka tre liter brända ben, vilket motsvarar 2000-2500 gram. I Sigvallius undersökning från gravfälten i Norra Spånga låg medelvikten i gravarna på 269,9 gram, vilket representerade endast 10-20% av hela benmaterialet. Troligtvis har också bara delar av kroppen lagts på elden eftersom det i många järnåldersgravar bara finns fragment från huvud och fötter. Förhållandet gäller även för djurben.

Enligt Sigvallius har benen alltid efterbehandlats, det vill säga att benen har medvetet malts eller krossats. Flera faktorer har påverkat benens antal och

form innan de har lagts i graven. De har minskat i antal vid kremeringen då de krymper, i behandlingen efteråt då de krossas, då de förflyttas från kremering till gravplats och troligtvis genom olika ritualer. Sigvallius experiment visar att det är enkelt att krossa och pulverisera brända ben. Ju mindre individ, ju mindre mängd ben och desto lättare är malningen av benen. Delar av benen blir ett pulver som lätt kan blåsa bort, rinna bort i vatten eller som kan vara omöjligt att upptäcka i en grav vid undersökningstillfället.

En tankegång som togs upp i anläggningsbeskrivningarna angående de tomma men anlagda stensamlingarna som var "gravlika" i sin form, var att de representerar någon slags symbolisk manifestation. Den döde har bränts och upptagits i en ritual där stensättningen representerar en symbolisk manifestation ingående som en del i gravriten. Fyndtomma stensättningar kan tolkas som representanter för brandgravstraditionen där anledningen till att förvara benen i själva gravanläggningen har upphört. Fyndtomma gravar från äldre järnålder kan vara ett tecken på en andlig dödsuppfattning, enligt Bennett. Den döde vilar inte då i graven utan döden innebär en andlig fortsättning där själen/kroppen färdas till ett dödsrike, alternativt återgår till naturen- i motsats till yngre järnålder där graven är en förvaringsplats och den dödes boning på jorden (Bennett 1987, s. 187-190).

Begreppet "grav" är präglad av ett nutida synsätt där graven ses som en viloplats som är statisk. Det vi uppfattar som en grav var kanske inte alls en grav i vår mening utan kunde tvärtemot ha varit en plats

för skilda processer. Kanske som ett altare där djurben och föremål har lämnats som offer menar Kaliff (1994, s. 69 ff).

Boplatsanläggningar

Inga säkra hus eller andra konstruktioner påträffades inom undersökningsområdet. Trots detta är det möjligt att konstruktioner har funnits eftersom endast cirka 20% av anläggningarna med boplatskaraktär hann undersökas. Anläggningarna kom både under och mellan gravarna (se även bilaga 1) och bestod av stolphål, nedgrävningar och härdar. De tolkades vid undersökningstillfället vara överlagrade av gravfältet och därmed äldre. Stolphålsrader fanns på flera ställen men bara ett fåtal av anläggningarna i dessa rader undersöktes vilket omöjliggör en hållbar tolkning vad gäller säkra urskiljbara konstruktioner.

Det är fullt möjligt att en förhistorisk boplats har legat i Lilla Harvetorp i anslutning till gravfältet eller fanns där innan gravfältet tillkom. Under bronsålder och äldre järnålder är det vanligt att gravfälten har legat intill boplatserna och att de även har överlappat äldre boplatsslämningar. Både i Skandinavien och på kontinenten har detta varit vanligt och sammankopplas med en kult av de döda förfäderna. Man anser att gravar byggdes intill gårdar för att de döda skulle skydda de levande och tillföra gården styrka (Kaliff 1994, s. 45, Baudou 1991, s. 73 ff).

Stolphålen skulle emellertid också kunna kopplas till gravaktiviteter intill gravarna eftersom den största anläggningskoncentrationen framkom emellan gravarna. Men denna anläggningskoncentration bör

Figur 12. En del av den keramik som påträffades i A1. Keramik och obrända djurben utgjorde de vanligaste fyndkategorierna vid Lilla Harvetorp.

Foto: Björn Petterson.

också ses med en viss källkritik eftersom det kan ha varit svårt att upptäcka stolphål som legat direkt under gravarna vid undersökningstillfället, i synnerhet om stolphålen varit grunda.

Sammanfattning

Sommaren 1995 utförde Sörmlands Museum en arkeologisk slutundersökning av gravfält RAÅ106 vid Lilla Harvetorp, i och med breddningen av E4:an.

Tjugoen eventuella gravar framkom vid undersökningen, men endast fyra har under rapportarbetet tolkats som säkra gravar. Fynden i gravarna bestod främst av obrända djurben och keramik. De övriga anläggningarna har tolkats som anlagda stensamlingar, röjningsrösen samt en terrass. Gravfältet har utifrån yttre gravform, inre gravskick, topografisk belägenhet och fyndmaterial daterats till yngre bronsålder-äldre järnålder.

Gravfältet överlagrade boplatslämningar i form av stolphål, gropar och härdar. Inga hus eller övriga konstruktioner kunde dock fastställas. Troligtvis har en boplatz funnits här men på grund av tidsbrist hann bara 20 % av boplatzanläggningarna undersökas.

Hänvisningar

Källor

Geografiska Sverigedata (GSD). Fastighetskartan och fornlämningsöversikten. Södermanlands län. Kartförlaget. Gävle.

Geografiska Sverigedata (GSD). Gröna kartan. Södermanlands län. Kartförlaget. Gävle. 1995.

Södermanlands museums arkiv. Nyköping
Ekonomisk karta över Sverige, Valinge 9H 3A och Lunda 9H 2A. Skala 1:10 000. Lantmäteriverket Gävle. 1980.

Fornminnesregistret, (FMR). Lunda socken, Södermanlands län.

Gröna kartan. Nyköping 9H SV och Katrineholm 9G SO, Skala 1:50 000. Lantmäteriverket. 1996. Gävle

Muntliga källor

Patrik Gustafsson. Arkeolog, Sörmlands Museum.

Litteratur

Baudou, E. 1991. Helgedom, hus och hög. I: *Gravfältundersökningar och gravarkeologi*. Rapport från Riksantikvarieämbetet 26-27 oktober 1988. Red. Agneta Lagerlöf. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Bennett, A. 1987. *Graven religiös och social symbol. Strukturer i folkvandringstidens gravskick i Mälardalenområdet. Thesis and papers in North-European Archaeology 18*. Stockholm. Diss.

Damell, D. 1985. *Bronsålder i Södermanland. Undersökta gravar och gravfält från Södermanlands bronsålder och tidigaste järnålder. En kortfattad översikt. Södermanlands Museum Rapport 7*. Nyköping.

Jakobsson, M. 1993. Gammelsta-Nyköping, Väg E4, Bergshammar, Kila, Lunda och Tuna socknar, Arkeologisk utredning. Södermanland. *UV-Stockholm, Rapport 1993:56*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Hermelin, O, Hylén, H, Matthing, O. 1995. *Utbyggnad av Europaväg 4 till motorväg*. Lilla Harvetorp, Lunda socken. Arkeologisk förundersökning. Södermanlands Museum. Nyköping. (Stencil)

Hyenstrand, Å. 1984. *Fasta fornlämningar och arkeologiska regioner*. Rapport RAÅ 1984:7. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Stockholm.

Hylén, H. 1995. *Inför planerad arkeologisk slutundersökning vid Lilla Harvetorp, Lunda socken, Sö. Södermanlands Museum. Nyköping. (Stencil)*

Hylén, H. 2000. En ensamliggande grav från järnålder i Ulladal. Lunda socken, Södermanlands län. Särskild utredning. *Arkeologiska meddelanden från Sörmlands museum Rapport 2000:4*. Nyköping.

Kaliff, A. 1994. *Grav och Kultplats. Eskatologiska föreställningar under yngre bronsålder och äldre järnålder i Östergötland. AUN 24*. Diss. Uppsala universitet.

Lagerlöf, A. Nord, A. G., 2002. *Påverkan på arkeologisk material i jord*. Redovisning av två forskningsprojekt. RAÅ. Stockholm.

Persson, M. 2001. Yngre bronsålderskeramik i Möre. I: *Möre, historien om ett småland. E22-projektet*. Red. G. Magnusson. Kalmar Läns Museum.

Runcis, J. 1998. Skärvstenshögar och gravar vid Rinkeby. Arkeologisk förundersökning och undersökning. *UV Mitt, Rapport 1998:74*. RAÅ, Stockholm.

Sigvallius, B. 1994. *Funderal Pyres. Iron Age Creations in North Spånga. Thesis and Papers in Osteology 1*. Published by the osteological research laboratory Stockholm university. Diss. Stockholm.

Stilborg, O. 2002. *Bronsåldern. I: Keramik i Sydsverige. En handbok för arkeologer*. Red. A. Lindahl, D. Olausson, A. Carlie. Keramiska forskningslaboratoriet, Lund.

Wigren, S. 1997. *Undersökningar längs väg E4. Etappen Gammelsta-Jönåker-Nyköping. Södermanland, Kila, Lunda, Bergshammars och Tuna socknar. Dnr 3643/83*. Riksantikvarieämbetet, UV-Stockholm. Stockholm.

Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museum rapportserie 2003:13

Södermanlands museum dnr: 95116

Länsstyrelsens dnr: 220-138-95

Tid för undersökningen: 950525-950713

Personal: Patrik Gustafsson, Håkan Hylén, Anna Kjellström, Anna Lagerstedt, Ola Matthing, Carl Nathansson och Johan Pethrus.

Belägenhet: x 15395 y 52795

Valinge 9H 3A och Lunda 9H 2A. Ekonomisk karta över Sverige. Skala 1:10 000.

Upprättad av Rikets allmänna kartverk.

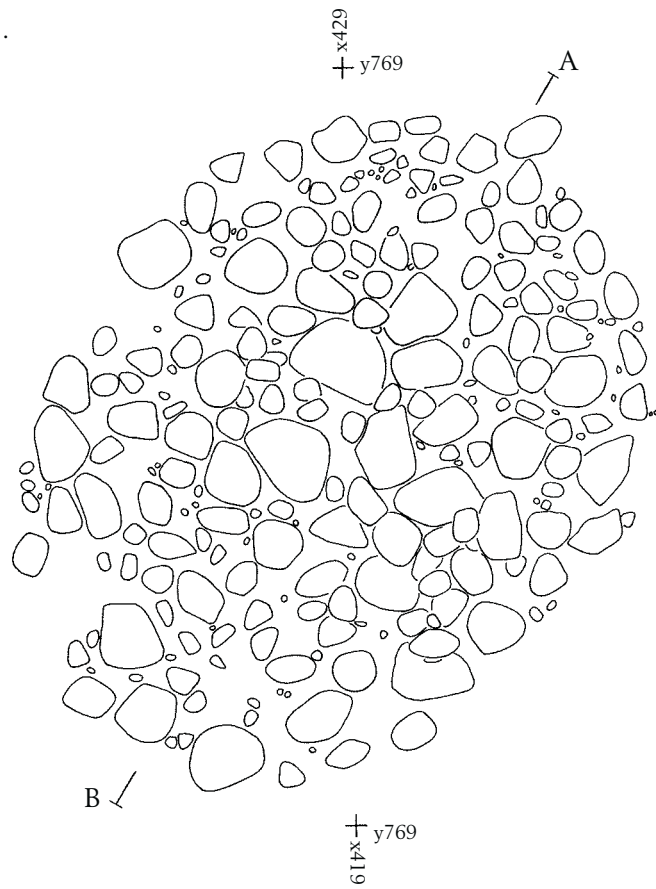
Koordinatsystem: Nyköpings lokala

Höjdsystem: Rikets (RH70)

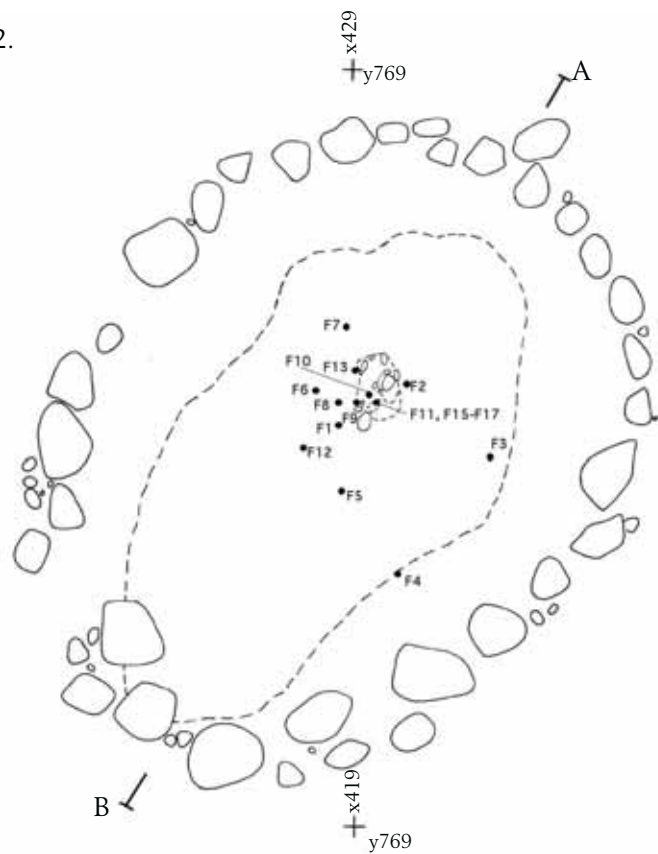
Dokumentationsmaterial förvaras i Sörmlands museums arkiv. Fyndmaterialet förvaras på Sörmlands museum tills fyndfördelning sker.

2. Plan- och profilritningar, A1.

A1, planritning nivå 1.

A1, planritning nivå 2.

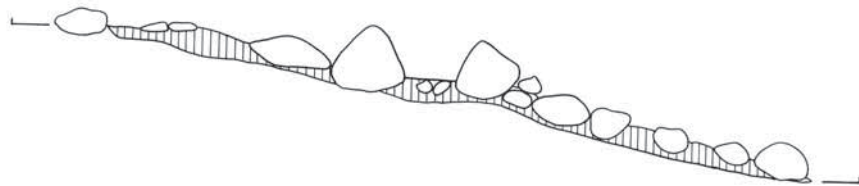

Skala 1:100.

x 428,20
y 771,20 A
z 39,32

A1, profil mot NÖ

B x 419,80
y 766,20
z 37,50

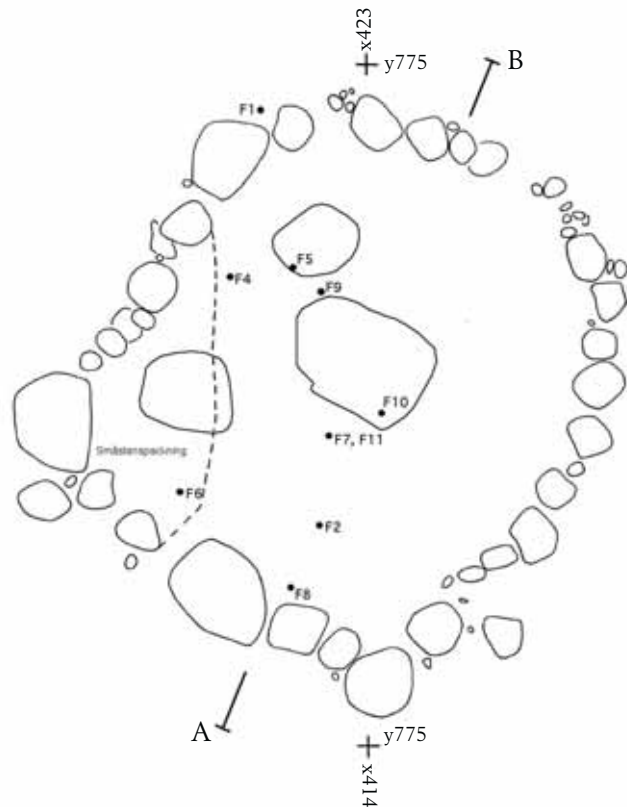
Skala 1:100.

3. Plan- och profilritningar, A2.

A2, planritning nivå 1.

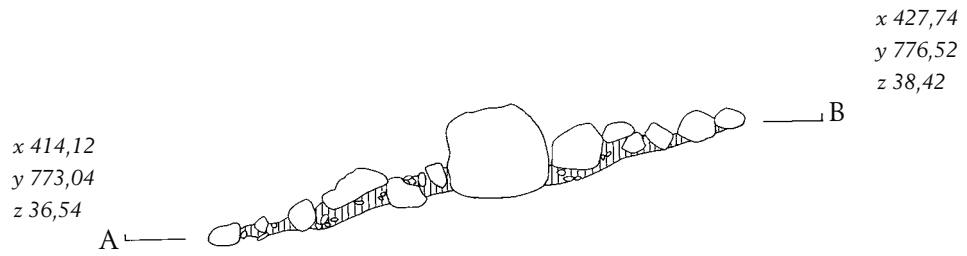

A2, planritning nivå 2.

Skala 1: 100.

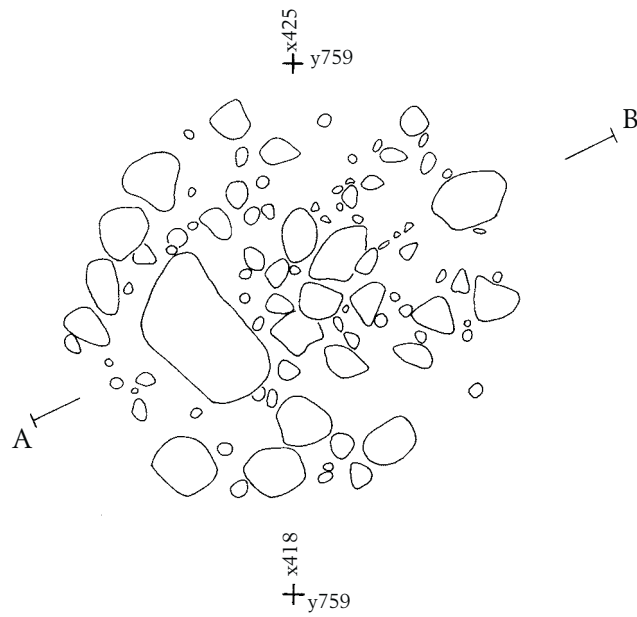
A2, profil mot NV

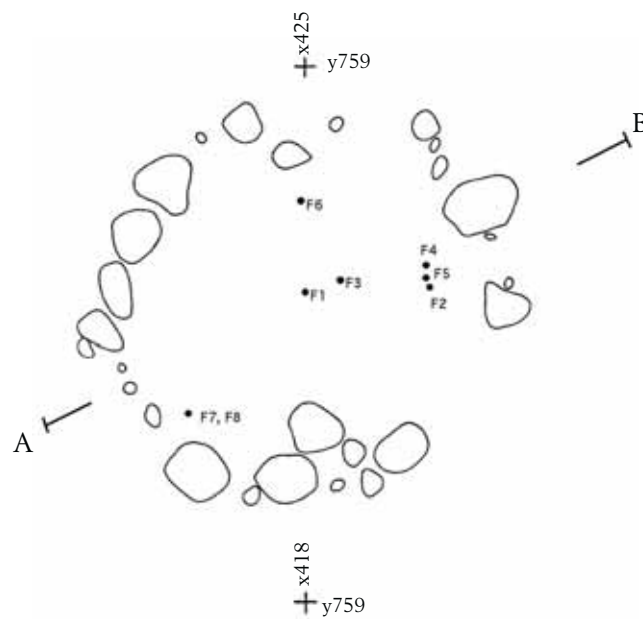
Skala 1: 100.

4. Plan- och profilritningar, A3

A3, planritning nivå 1.

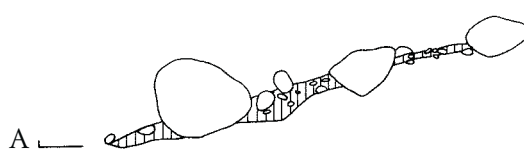

A3, planritning nivå 2.

A3, profil mot NV

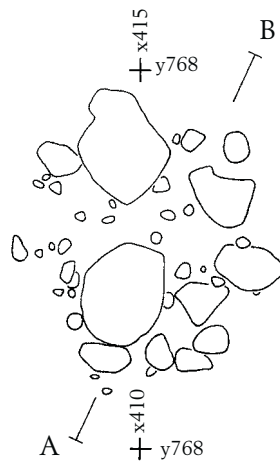
x 420,34
y 755,64
z 36,30

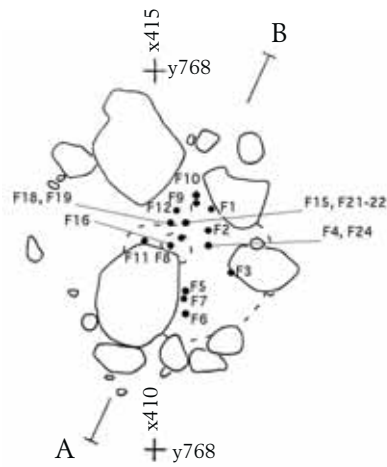
x 414,12
y 773,04
z 37,70

5. Plan- och profilritningar, A28

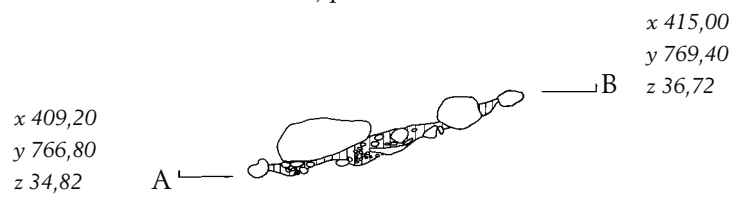
A28, planritning nivå 2.

A28, planritning nivå 2.

A28, profil mot NV

Skala 1: 100.

6. Anläggningsregister, gravfält

Anr	Typ	Form i plan	Plan (m)	x	y	z
A1	Stensättning/Grav	Oval	9,70 x 7,10	425	767	39,44/ 39,00
A2	Stensättning/Grav	Rundad	6,90 x 7,50	422	774	39,38/ 32,28
A3	Stensättning/Grav	Rund	6 x 5 420	749	37,96/ 36,35	
A4	Utgår					
A5	Stensamling/Grav?	Oregelbunden	4,70 x 6	412	764	35,90
A6	Utgår					
A7	Röjningsröse	Rundad	12 x 8	410	740	31,06
A8	Röjningsröse	Rundad	3 x 5 428	742	37,29	
A9	Röjningsröse	Rektangulär	5 x 4,50	433	749	35,40
A10	Utgår					
A11	Utgår					
A12	Utgår					
A13	Utgår					
A14	Stensamling/Grav?	Oregelbunden	12 x 10	405	800	36,00
A15	Stensamling/Grav?	Rektangulär	4,5 x 5,8	407	790	37,14/35,96
A16	Utgår					
A17	Utgår					
A18	Utgår					
A19	Utgår					
A20	Stensamling/Grav?	Rund	4 x 4,40	422	799	38,78/ 38,38
A21	Stensamling/Grav?	Rundad	3,40 x 3,60	424,6	786	39,27/ 38,82
A22	Röjningsröse	Rundad	4 x 5 440	741	37,97/ 36,46	
A23	Röjningsröse	Oval	4 x 5 441	734	37,77/ 36,79	
A24	Härd	Rundad	0,28 x 0,28	384	816	34,88
A25	Utgår					
A26	Utgår					
A27	Nedgrävning	Rektangulär	1,20 x1,30	407	790	37,14/ 35,96
A28	Stensättning/Grav	Rundad	5,80 x5,50	412	768	36,20/ 35,52
A29	Del av terrass	Rundad	3,50 x 3,50.	409,20	777,20	37,04/ 36,00
A30	Del av terrass	Oval	3,20 x 2,20	409	780	36,44
A31	Härd	2 x 1,5	408 794			
A32	Utgår			35,70		

Anlnr	Typ	Form i plan	Plan (m)	x	y	z
A33	Stensamling	Orgelbunden	16 x 16	411	797	36,60
A34	Del av terrass	Rektangulär	3 x 1	408,60	782,40	37,28/ 36,43
A35	Stensamling/Grav?	Rundad	2 x 2	400	790	32,20
A36	Terrass		14 x 2	410,5	740	36,50
A37	Utgår					
A38	Röjningsröse	Rundad	4,36 x 2,84	442	696	35,51/34,71
A39	Utgår					
A40	Härd	Rund	1 x 0,50	400,5	790,5	32,09
A41	Stolphål	Rund	0,11 x 0,11	421	796	38,05

7. Anläggningsregister, boplatsanläggningar

Anlnr	Typ	Storlek(m)	Djup(m)	Form i plan	Form i profil	x	y	z
A411	Stolphål	0,4 x 0,2	0,06	Oval	Plan	439,70	743,35	37,54
A415	Stolphål?	0,5 x 0,5	0,1	Rund	Skålad	436,50	743,10	36,98
A420	Stolphål?	0,5 x 0,5	0,15	Rund	Skålad	434,20	744,80	36,91
A423	Dubbelt stolphål	0,7 x 0,7	0,3	Oregelbundet	Skålad	434,40	747,40	37,01
A425	Stolphål?	0,35 x 0,35	0,09	Rund	Skålad	432,90	745,95	36,81
A427	Stolphål	0,26 x 0,40	0,12	Oval	Skålad	431,75	744,50	36,22
A430	Stolphål	0,4 x 0,4	0,07	Rund	Skålad	434,35	746,00	37,00
A439	Stolphål?	0,35 x 0,35	0,05	Rund	Plan	440,95	737,25	36,84
A449	Stolphål	0,28 x 0,28	0,14	Rund	Rund	435,80	741,60	36,77
A455	Solphål	0,4 x 0,34	0,06	Oval	Plan	434,90	748,00	37,23
A601	Stolphål	0,2 x 0,2	0,06	Rund	Skålad	424,90	767,65	38,40
A602	Stolphål	0,3 x 0,3	0,05	Rund	Plan	422,90	767,37	38,06
A608	Stolphål	0,9 x 0,7	0,25	Oval	U- form	424,10	769,80	38,39
A609	Stolphål	0,4 x 0,4	0,2	Rund	Skålad	422,30	768,60	37,95
A613	Stolphål?	0,68 x 0,9	0,05	Rund	Plan	425,55	769,10	38,54
A614	Stolphål	0,20 x 0,18	0,08	Oval	Skålad	424,75	770,75	37,48
A619	Stolphål	0,5 x 0,5	0,14	Rundad	U- form	422,75	770,80	39,18
A621	Stolphål	0,32 x 0,30	0,1	Oval	Skålad	421,30	769,90	37,91
A624	Stolphål	0,5 x 0,5	0,08	Rund	Skålad	419,60	769,60	36,63
A627	Stolphål	0,6 x 0,6	0,2	Rund	Spetsig	419,00	769,85	36,66
A631	Stolphål?	0,3 x 0,3	0,02	Rund	Plan	420,75	772,00	38,02
A633	Härd	0,70 x 0,8	0,16	Oval	Rektangulär	419,60	772,20	
A644	Stolphål	0,6 x 0,6	0,10	Runt	Skålad	773,75	419,35	
A648	Stolphål	0,5 x 0,6	0,1	Rund	Skålad	419,25	773,95	
A661	Stolphål	0,4 x 0,6	0,05	Oval	Plan	418,35	775,80	37,05
A662	Stolphål	0,4 x 0,5	0,12	Rund	Skålad	416,60	774,75	36,61
A664	Stolphål	0,32 x 0,32	0,1	Rund	Skålad	418,03	776,70	38,16
A667	Stolphål	0,6 x 0,6	0,10	Rundat	Skålad	415,65	776,00	36,69
A776	Pinnhål	0,06 x 0,06	0,12	Rund	U- form	422,8	767,35	37,89
A777	Stolphå	0,4 x 0,36	0,22	Rund	U- form	424,10	769,50	38,39
A778	Stolphål	0,30 x 0,30	0,16	Rund	U- form	421,30	769,50	37,89
A779	Stolphål?	0,36 x 0,34	0,14	Oval	Skålad	416,45	775,50	37,29

Anlnr	Typ	Storlek(m)	Djup(m)	Form i plan	Form i profil	x	y	z
A780	Stolphål	0,2 x 0,2	0,08	Rund	Skålform	619,00	769,80	36,51
A786	Stolphål	0,2 x 0,2	0,1	Rund	U- form	420,70	771,45	38,01
A793	Stolpe?	0,8 x 0,8	0,2	Rund	Plan	422,10	769,70	38,05
A794	Stolphål	0,4 x 0,4	0,15	Rund	Skålad	415,80	775,60	36,61
A795	Stolphål	0,36 x 0,34	0,1	Rund	U- form	422,30	769,40	38,05
A796	Stolphål	0,36x0,46	0,11	Oval	U- form	419,90	772,40	
A797	Stolphål	0,4 x 0,4	0,1	Rund	Skålad	422,25	768,90	38,05
A800	Stolphål	0,4 x 0,4	0,15	Rund	Skålad	417,60	777,90	38,21

8. Fyndregister

F nr	Anl nr	Sakord	Material	Antal	Antal frag	Vikt(g)	x	y	z
1	Lösfynd	Sänkes sten	Bergart	1		303			
2	lösfynd	Sänkes sten	Bergart	1		273			
1	A1	Kärl	Keramik		10	34	424,30	768,80	38,56
2	A1	Kärl	Keramik		47	363	424,84	769,70	38,37
3	A1	Ovis s. capra	Ben		1	3,3	423,88	770,80	38,5
4	A1	Ovis s. capra	Ben		1	4,2	422,34	769,58	38,42
5 A	A1	Canis	Ben		1	0,5	423,44	768,84	38,37
5B	A1	Canis	Ben		1	0,1	423,44	768,84	38,37
5C	A1	Canis	Ben		1	0,5	423,44	768,84	38,37
5D	A1	Indet.	Ben		7	0,5	423,44	768,84	38,37
6	A1	Kärl	Keramik		1	35	424,76	768,50	38,61
7	A1	Lerklining	Bränd lera		1	15	425,60	768,90	38,60
8	A1	Kärl	Keramik		8	68	424,60	768,80	38,28
9	A1	Kärl	Keramik		10	34	424,60	769,04	38,55
10	A1	Kärl	Keramik		345	565	424,70	769,20	38,74
11A	A1	Canis	Ben		1	3,3	424,60	769,30	38,74
11B	A1	Canis	Ben		1	3,6	424,60	769,30	38,74
11C	A1	Canis	Ben		1	3,6	424,60	769,30	38,74
11D	A1	Canis	Ben		2	0,6	424,60	769,30	38,74
11E	A1	Canis	Ben		1	7,7	424,60	769,30	38,74
11F	A1	Canis	Ben		1	0,5	424,60	769,30	38,74
11G	A1	Canis	Ben		1	3,3	424,60	769,30	38,74
11H	A1	Canis	Ben		4	2,9	424,60	769,30	38,74
11I	A1	Canis	Tand		1	1,1	424,60	769,30	38,74
11J	A1	Canis	Tand		1	0,4	424,60	769,30	38,74
12	A1	Canis	Ben		1	2,4	424,00	768,34	38,37
13	A1	Bränt Ben	Bränt Ben.		1	0,2	425,02	769,02	38,48
15A	A1	Sus	Ben		1	2,1	424,60	769,30	38,74
15B	A1	Sus	Ben		1	0,5	424,60	769,30	38,74
15C	A1	Sus	Tand		1	1,5	424,60	769,30	38,74
16	A1	Indet.	Ben		43	30	424,60	769,30	38,74
17	A1	Animal	Ben		9	6,1	424,60	769,30	38,48
1	A2	Equus	Ben		1	4,4	422,40	773,60	38,88
2	A2	Kärl	Keramik		1	2	416,92	774,38	38,09
4C	A2	Avslag	Kvarts	1			420,20	773,20	38,50
4A	A2	Avslag	Kvarts		1	30	420,20	773,20	38,50
5	A2	Organiskt material			1	6	420,32	774,03	38,58
6	A2	Kärl	Keramik		2	35	417,36	772,54	37,76
7A	A2	Canis	Ben		1	2,8	418,10	774,50	37,97
7B	A2	Canis	Ben		1	5,2	418,10	774,50	37,97
7C	A2	Canis	Ben		1	1,2	418,10	774,50	37,97
7D	A2	Canis	Ben		1	0,5	418,10	774,50	37,97
8	A2	Kärl	Keramik		1	0,5	416,70	774,00	37,86
9	A2	Kärl	Keramik		1	4	420,00	774,40	38,44
10	A2	Animal	Ben		1	0,1	418,40	775,20	38,40
11	A2	Indet	Ben		33	3,1	418,10	774,50	37,97
1A	A3	Kärl	Keramik			103	422,09	758,99	36,99
1B	A3	Kärl	Keramik		1	44	422,09	758,99	36,99
2	A3	Kärl	Keramik		1	4	422,16	760,63	37,13
3	A3	Kärl	Keramik		1	16	422,25	759,45	37,04
4	A3	Kärl	Keramik	3		8	422,45	760,58	37,13
5	3	Kärl	Keramik		10	37	422,28	760,58	37,00
6	3	Kärl	Keramik		3	6	423,30	758,93	37,15

Fnr	Anlnr	Sakord	Material	Antal	Antal frag	Vikt(g)	x	y	z
7	3	Kärl	Keramik		1	47	420,50	757,45	37,30
8	3	Kärl	Keramik		9	17	420,50	757,45	37,30
3	14	Avslag	Kvarts		1	2	407,24	802,22	39,90
3	14	Splitter	Kvarts		1		399,72	797,75	34,82
4	14	Avslag	Kvarts		1		403,60	801,90	00,00
5	14	Splitter	Kvarts		1		403,80	801,64	34,7
7	14	Avslag	Kvarts		1		403,40	802,64	34,55
1	21	Spik	Järn		2		423,70	787,19	39,06
2	21	Avslag	Kvarts	1		50	423,64	785,52	39,00
1	26	Pärla	Glas	1			408,30	795,90	36,50
1	28	Kärl	Keramik		1	9	413,18	768,74	36,03
2	28	Kärl	Keramik		10	65	412,90	768,70	35,66
3	28	Kärl	Keramik		2	0,2	412,34	769,00	35,66
4	28	Kärl	Keramik		6	4	412,70	768,70	35,66
5	28	Kärl	Keramik		1	2	412,10	768,40	35,66
6	28	Kärl	Keramik		1		411,80	768,40	35,46
7	28	Kärl	Keramik		2	7	412,00	768,38	35,68
8	28	Kärl	Keramik		1		412,70	768,20	35,76
9	28	Kärl	Keramik		1	3	413,26	768,54	35,76
10	28	Järn föremål	Järn		1	3	413,36	768,54	35,70
11	28	Kärl	Keramik		13	55	412,76	767,86	35,66
12	28	Kärl	Keramik		1	6	413,16	768,28	35,66
15	28	Kärl	Keramik		1		413,00	768,40	35,65
16	28	Kärl	Keramik		2	8	412,80	768,34	35,61
18	28	Kärl	Keramik		8	12	413,00	768,20	35,66
19	28	Kärl	Keramik		5	14	413,00	768,20	35,66
21	28	Järn föremål	Järn		1		413,00	768,40	35,66
22	28	Kärl	Keramik			10	413,00	768,40	35,66
24	28	Kärl	Keramik		2	8	412,70	768,70	35,66
1	29	Järn föremål	Järn		1	5	409,00	776,00	35,60
2	29	Medaljong	Glas	1		4	408,20	777,40	35,80
1	32	Equus	Tand	1		18,2	405,32	796,80	35,40
2	32	Equus	Tand	1		69	405,32	796,80	35,40
3	32	Equus	Tand	1		18,2	405,32	796,80	35,40
4	32	Equus	Tand		8	19,6	405,32	796,80	35,40
5	32	Equus	Tand	1		4,1	405,32	796,80	35,40
6	32	Kärl	Keramik		14	11	405,32	796,80	35,40
7	32	Indet.	Ben		62	9,0	405,32	796,80	35,40
8	32	Equus	Tand		1	16,4	405,32	796,80	35,40
9	32	Equus	Tand	1		21,6	405,32	796,80	35,40
10	32	Equus	Rotspets	1		0,3	405,32	796,80	35,40
11	32	Animal	Mandibula	5		5,5	405,32	796,80	35,40
12	32	Indet.	Ben	23		2,0	405,32	796,80	35,40
1	34	Kärl	Keramik	1	3	7,28	402,05	782,12	36,73
2	34	Kärl	Keramik		6	11,7	408,58	781,55	36,63
3	34	Kärl	Keramik		4	9	408,58	781,55	36,63

9. Osteologisk Rapport 1995:13. Osteologiska enheten, Statens Historiska Museum.

Av Anna Kjellström

Analys av ben från Jäder 2:14, Lunda socken, Södermanland, 1995. Dnr 95-116

Inledning

Under sommaren 1995 undersökte Södermanlands museum ett äldre järnåldergravfält i Lilla Harvetorp, Jäder 2:14, Lunda socken, Södermanland. Undersökningen som leddes av antikvarie Håkan Hylén och Ola Matthing, pågick under sex veckor i juni-juli och det benmaterial som tillvaratogs har undersökts vid Osteologiska enheten, Statens historiska museum, under hösten 1995 av antikvarie Anna Kjellström.

Material och metod

Vid utgrävningen framkom totalt cirka 307g obrända och 0,5g brända ben i fyra anläggningar, A1, A2, A9 och A32. Endast ett benfragment var bränt (A1:13), resten var obrända. Benen som var fragmenterade vattensållades, rensades och fick sedan torka innan de placerades i plastpåsar. Trots detta hade några av benen börjat mögla vid tiden för den osteologiska analysen.

Anläggning 1

I anläggningen hittades 78,7 g obrända och 0,5 g brända ben. Av de obrända benen kunde 53% identifieras. Bland de identifierade benen fanns rester av minst en hund. Fynd av både tänder och olika benslag gör att alla kroppsregioner är representerade, vilket tyder på att en hel individ gravlagts. Hunden är storleksmässigt jämförbar med en modern lapphund. Förutom hund hittades även tre tänder av gris. En av dessa var en oxeltand där rötterna ej hunnit bildats, vilket visar att djuret var yngre än 12 månader vid dödstillfället (Hillson 1986:207). I övrigt framkom ett strålben och en sjunde halskota från ett får eller en get, vilka kan vara artmässigt svåra att skilja åt. I materialet finns även undersökningens enda brända ben, detta dock ej varit möjligt att identifiera.

Anläggning 2

I anläggningen hittades 17, 8 g obrända ben varav cirka 79% identifierats. Vid handrensningen framkom ett enstaka eroderat handlovsben från häst. Senare framkom även delar av ett vänster armbågsben, skaftet från ett vänster strålben och fragment av ett vristben från hund. Även i anläggning 1 hittades rester av väster armbågsben och strålben. Vid en jämförelse visar det sig att det omöjligt kan komma från samma djur. Liksom i anläggning 1 kan storleken på hunden jämföras med en modern lapphund.

Anläggning 9

I anläggningen hittades 28 g obrända ben. Detta bsetod av endast ett fragment som identifierades till språngben från häst.

Anläggning 32

I anläggningen hittades 183 g obrändaben varav cirka 94% identifierats. Alla fragment tycks komma från en underkäke (vänster sida) av häst. Det är främst benets insida (mot tungan) som är representerad, alla kind- och oxeltänder finns med. Alla tänder har varit frambrutna och bär slitage, vilket visar att hästen varit fullvuxen, med andra år mer än 4 år (Habermahl1975:32).

Sammanfattning

Under sommaren 1995 hittades totalt 307 g obrända och 0,5 g brända ben vid en utgrävning av ett äldre järnåldersgravfält i Lilla Harvetorp, Lunda socken, Södermanland (Dnr 95-116). Vid en sammanslagning av benen från de fyra anläggningarna kan man konstatera att rester av minst sju djur hittats, tre hästar, två hundar, en ung gris och ett får eller en get. När det gäller hästarna kan det dock inte utslutas att de handlovsben som hittades i anläggning 2, och ett språngbensom hittades i anläggning 9, inte kom från samma djur som tänderna in anläggning 32. Det skulle med andra ord kunna komma från samma djur.

Förutom hundarna var de övriga djuren representerade av et fåtal tänder och benslag vilket gör det mindre troligt att hela djur nedlagts på platsen. De brända frgmenten har ej kunnat identifieras.

Litteratur

Hillson, Simon. 1986. *Teeth. Cambridge manuals in archaeology*. University of London, Institute of Archaeology, University college, London.

Habermehl, Karl-Heinz. 1975. *Die Alterbestimmung bei Haus- und Labortieren*. 2. Auflage, Berlin und Hamburg.